

DOI: <https://doi.org/10.52340/PUTK.2026.30.14>

**დიმიტრი შალიკაშვილის
„საქართველოს წარმომადგენლობა
თურქეთში 1921 წელს“,
როგორც მემორული ჟანრის ტექსტი**

**DIMITRI SHALIKASHVILI'S
“THE DIPLOMATIC REPRESENTATION
OF GEORGIA IN TURKEY IN 1921”:
A TEXT OF THE MEMOIR GENRE**

ნესტან კუტივაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო

Nestan Kutivadze

Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia

აბსტრაქტი

დიმიტრი შალიკაშვილი XX საუკუნის 20-იანი წლების ქართული ემიგრაციის ერთ-ერთი საყურადღებო წარმომადგენელია. საქართველოს სამხედრო ატაშეს საგულისხმო მემკვიდრეობა დარჩა, რომელიც მოიცავს დღიურებს, მოგონებებსა და ემიგრანტულ პრესაში გამოქვეყნებულ წერილებს. ეს ტექსტები ქართველ ემიგრანტთა მიერ დატოვებული ღირებული კულტურული მემკვიდრეობაა. ამ მხრივ არც დიმიტრი შალიკაშვილის ტექსტებია გამონაკლისი. ასეთი ოპუსები ყოველთვის გამოირჩევა როგორც ისტორიული ვითარების ცხოველყოფილი აღწერით, ისე წარსულ კულტურულ თუ საზოგადოებრივ პროცესთან ემოციური კავშირით.

როგორც ცნობილია, 1921 წელს ანაკარაში, მაშინდელ ანგორაში, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის (1918-1921) წარმომადგენლობა იმყოფებოდა ქემალისტურ თურქეთთან დიპლომატიური ურთიერთობის დასამყარებლად. დიმიტრი შალიკაშვილის ჩანაწერებში სწორედ ამ მისიის შესახებაა მოთხრობილი.

დ. შალიკაშვილის დღიურებს არაერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი გააჩნია. ჩანაწერებში მკაფიოდ ჩანს საქართველოს დემოკრატიული ხელისუფლების მისწრაფებები, არეკლილია საქართველო-თურქეთის მაშინდელი ურთიერთობები, ცოცხლადაა შემონახული XX საუკუნის დასაწყისის თურქეთის კულტურულ-საზოგადოებრივი რეალიები, ასახულია ბოლშევიკების მიმართ დამოკიდებულება თურქეთში.

დიმიტრი შალიკაშვილის დღიურები წარმოადგენს მრავალმხრივ საგულისხმო ტექსტს. ისპირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის განუყოფელი ნაწილია ავტორისა თუ სხვა პერსონაჟების თავგადასავლით. ის არაჩვეულებრივად აღადგენს XX საუკუნის დასაწყისის საერთაშორისო ატმოსფეროს, პატარა მებრძოლი ქვეყნის საბედისწერო დამოკიდებულებას სხვა სახელმწიფოთა ინტერესებზე. ამასთან, არანაკლებ მნიშვნელოვანია როგორც მემუარული ჟანრის ნაწარმოები, რომელიც ავლენს ავტორის სტილისათვის დამახასიათებელ არაერთ მარკერს – ოსტატურად დახატული ისტორიულ პირთა პორტრეტები, გამოკვეთილი პიროვნული შტრიხები და სხვ. სტუმარმასპინძლობის, გარემოს, ჩაცმულობისა თუ სხვა დეტალების ფიქსირებით; ასევე, ნიშანდობლივი წიაღსვლებით ტექსტი საყურადღებოა კულტუროლოგიული თვალსაზრით და კარგად წარმოაჩენს დიმიტრი შალიკაშვილის ფართო თვალსაწიერსა და მასშტაბურ აზროვნებას, რის გამოც „საქართველოს წარმომადგენლობა თურქეთში 1921 წელს“ ქართული ემიგრანტული ლიტერატურული მემკვიდრეობის ერთ-ერთი საგულისხმო ნიმუშია.

საკვანძო სიტყვები: ქართული ემიგრაცია, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა, ქემალისტური თურქეთი.

ABSTRACT

Dimitri Dimitri Shalikashvili represents one of the prominent figures of the Georgian émigré community of the 1920s. As a Georgian military attaché, he left behind a significant legacy that includes diaries, memoirs, and articles published in the émigré press. These texts form part of the valuable cultural heritage preserved by Georgian emigrants. Dimitri Shalikashvili's works are no exception in this regard. Such writings are always distinguished both by their vivid depiction of historical circumstances and by their emotional engagement with the cultural and social processes of the past.

It is well documented that in 1921 the representation of the Democratic Republic of Georgia (1918–1921) was present in Ankara—then known as Angora—with the objective of establishing diplomatic relations with Turkish Kemalist authorities. The notes of Dimitri Shalikashvili provide an account of this diplomatic mission.

The diaries of D. Shalikashvili encompass several important aspects. The entries distinctly reflect the aspirations of the democratic government of Georgia and the relations between Georgia and Turkey at the time. They vividly preserve the cultural and social realities of early twentieth-century Turkey, and document attitudes toward the Bolsheviks in Turkey.

The diaries represent a text of multifaceted scholarly and cultural significance. They form an integral part of the historical narrative of the First Democratic Republic of Georgia, conveyed through the author's adventures and those of other participants in the events described. The text vividly reconstructs the international atmosphere of the early twentieth century and reveals the dramatic dependence of a small and embattled nation upon the geopolitical interests of other powers. At the same time, the

work is of considerable importance as a memoir text, displaying numerous stylistic markers characteristic of the author's narrative manner, including skillfully rendered portraits of historical personalities, distinct personal traits, and detailed observations concerning hospitality, environment, clothing, and other aspects of everyday life. Through such descriptive observations and characteristic digressive passages, the text also acquires particular significance from a cultural perspective, revealing the author's broad intellectual outlook and expansive thinking. For these reasons, *The Diplomatic Representation of Georgia in Turkey in 1921* may be regarded as one of the significant examples of Georgian émigré literary heritage.

Keywords: Georgian émigré community, Democratic Republic of Georgia, Mustafa Kemal Atatürk.

შესავალი

დიმიტრი შალიკაშვილი XX საუკუნის 20-იანი წლების ქართული ემიგრაციის ერთ-ერთი საყურადღებო წარმომადგენელია. ქართველი ოფიცერი 1921 წელს საქართველოს დიპლომატიური მისიის წევრი იყო თურქეთში, საიდანაც რუსული ოკუპაციის გამო აღარ დაბრუნებულა. სტამბულიდან ის პოლონეთში გაემგზავრა, მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში კი ამერიკაში, კერძოდ ილინოისის შტატში, გადავიდა საცხოვრებლად (იხ. დაუშვილი 2014: 184-186; შარაძე 2003: 46-51; Shalikhshvili 1920-1960). საქართველოს სამხედრო ატაშეს დარჩა მდიდარი არქივი, რომელიც მოიცავს დღიურებს, მოგონებებსა და ემიგრანტულ პრესაში გამოქვეყნებულ წერილებს.

ქართველ ემიგრანტთა შემოქმედება ძალზე ღირებული კულტურული მემკვიდრეობაა. ამ მხრივ არც დიმიტრი შალიკაშვილის ტექსტებია გამონაკლისი. ასეთი ოპუსებისათვის ნიშანდობლივია არა მარტო ისტორიული ვითარების ცხოველყოფილი აღწერა, არამედ წარსულ კულტურულ თუ საზოგადოებრივ პროცესთან ემოციური კავშირი. თვითმხილველის მიერ გადმოცემული და შეფასებული მოვლენები ახალ სიცოცხლეს ანიჭებს მშრალ ისტორიული ფაქტებს. გარდა ამისა, ასეთ ტექსტებს ლიტერატურული ფასეულობაც გააჩნია, რაც კიდევ უფრო ზრდის მათს მნიშვნელობას.

დიმიტრი შალიკაშვილის ჩანაწერებში მოთხრობილია 1921 წელს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წარმომადგენლობის ვიზიტის შესახებ ანაკარაში, მაშინდელ ანგორაში. პირველად დღიურების ბეჭდვა დაიწყო ვიქტორ ნოზაძის რედაქტორობით გამომავალმა ემიგრანტულმა გამოცემამ „მამული“ (№4, 1951; №6, 1953). სრულყოფილი სახით დ. შალიკაშვილის „საქართველოს წარმომადგენლობა თურქეთში 1921 წელს“ 1973 წელს გამოქვეყნდა ასევე ვიქტორ ნოზაძის რედაქტორობით გამომავალ ჟურნალ „კავკასიონში“ (XVI-XVII, 1972/73), მოგვიანებით ეს უკანასკნელი გურამ შარაძემ დასტამბა (შარაძე 2003: 51-153).

აღსანიშნავია, რომ „კავკასიონში“ გამოქვეყნებულ დღიურებს წინ უძღოდა ვიქტორ ნოზაძის შესავალი წერილი, რომელშიც მეცნიერი,

გარდა იმისა, რომ დღიურებს აფასებდა, როგორც ქართული მემუარული პროზის ნიმუშს, თხზულების უკეთ გასააზრებლად მიმოიხილავდა 1921 წლის საქართველო-თურქეთის ურთიერთობებს, თურქეთში არსებული ისტორიული ვითარების პერიპეტიებს და აღადგენდა ისტორიულ კონტექსტს.

ჩანაწერები მოიცავს 1920 წლის 27 დეკემბრიდან 1921 წლის 20 მარტამდე პერიოდს, თუმცა გამოტოვებულია 16-23 თებერვალი. ამ დეტალზე იმთავითვე გაამახვილა ყურადღება ვიქტორ ნოზაძემ. „სწორედ ის დღეები, როცა ქართულმა მისიამ ანგორაში პირველად გაიგო საქართველოზე რუსეთის თავდასხმის შესახებ და როცა საქართველოს წარმომადგენელი სვიმონ მდივანი მოლაპარაკებას ეწეოდა ქემალისტური თურქეთის მთავრობასთან სამეგობრო ხელშეკრულების დადებისა და ამასთან დაკავშირებით თურქეთ-საქართველოს საზღვრების დადგენის შესახებ. 16-23 თებერვლის ჩანაწერი არც რვეულებში და არც ქაღალდებში არა ჩანს. არ იყო ჩაწერილი? დაიკარგა? გამოურკვეველია“ (შალიკაშვილი 1973: 128), – წერს ვ. ნოზაძე, რომელიც აქვე მიუთითებს, რომ ხელნაწერი მან შემთხვევით აღმოაჩინა ვარზურგში (ვესტფალია), „ფერბინდუნგ შტაბის“ არქივში, 1945 წელს და თარგმნა ნაწილი რუსულიდან, ნაწილი კი – ფრანგული ენიდან. დღიურს თან ახლავს და, შესაბამისად, პუბლიკაციასაც „ზოგიერთი საბუთი“, რომლებიც ძირითადად მოიცავს ტელეგრამებსა და სხვა ხასიათის მიმოწერას, რითაც დასტურდება ჩანაწერებში გადმოცემული ინფორმაცია. დღიურების წინასიტყვაობა 1945 წლით თარიღდება, რაც ნიშნავს, რომ „ანგორა...“ საკმაოდ გვიან გამოქვეყნდა იმის შემდეგაც, რაც ეს უკანასკნელი ვიქტორ ნოზაძის ხელში აღმოჩნდა.

გარდა იმისა, რომ დ. შალიკაშვილის დღიურები შესაძლებელია შეფასებულ იქნეს როგორც მემუარული ჟანრის თხზულება, მას სხვა მნიშვნელოვანი ასპექტებიც გააჩნია. მათ შორის უმთავრესია, რომ გადმოსცემს იმდროინდელი საქართველოსა და თურქეთის ისტორიულ რეალიებს, ამასთან, აირეკლავს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიერ ქემალისტურ თურქეთთან დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარების პერიპეტიებს, საქართველოს მამინდელი ხელისუფლების მისწრაფებებსა და მიზნებს, ბოლშევიკების მიმართ დამოკიდებულებას თურქეთში. ჩანაწერებში იხატება ისტორიულ პერსონაჟთა საგულისხმო პორტრეტები, რომლებიც იკინძება კონკრეტული ამბებიდან, ცოცხლად და შემონახული XX საუკუნის დასაწყისის თურქეთის კულტურულ-საზოგადოებრივი კლასტები.

კვლევის მეთოდები

კვლევა ეფუძნება დესკრიფციულ და ანალიტიკურ მეთოდებს, ასევე, გამოყენებულია ისტორიულ-შედარებითი, ლიტერატურათმცოდნეობითი და სოციოკულტურული ანალიზი.

მსჯელობა

როგორც ცნობილია, 1920 წლის 27 დეკემბერს თურქეთში დიპლომატიური ურთიერთობების დასამყარებლად გაემგზავრა საქართველოს წარმომადგენლობა, რომელიც ანკარაში 1921 წლის 31 იანვარს ჩავიდა. დელეგაციის შემადგენლობაში იყვნენ: ხელმძღვანელი –

საქართველოს დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარის ამხანაგი სიმონ გურგენის ძე მდივანი, სამხედრო მრჩეველი – გენერალი ალექსანდრე ერისთავი, მისიის საქმეთა მწარმოებელი – არისტო ჭუმბაძე, ატაშე – მელიტონ (ოსმან-ბეი) ქარცივაძე, ატაშე – ზია-ბეი აბაშიძე; საგანგებო დავალებათა ოფიცერი ლეიტენანტი დიმიტრი შალიკაშვილი და ოფიცერი – ემუხვარი, ორი შიკრიკი – ჯარისკაცი. რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციამ, რა თქმა უნდა, მთლიანად შეცვალა საქართველოს ისტორიაც და ამ მისიამაც თავისი მიზანი ვერ განახორციელა, მაგრამ ჩანაწერებმა შემოინახა თავგადასავალი საკუთარი სამშობლოსთვის დამამვრალი ადამიანებისა, რომლებმაც ძალ-ღონე არ დაიშურეს საქართველოს დამოუკიდებლობა განემტკიცებინათ დიპლომატიური გზებით.

ავტორი აღწერს ქართული დელეგაციის შეხვედრებს სხვადასხვა ქალაქის ხელმძღვანელობასთან, გადმოსცემს თურქულ თუ ევროპულ პრესაში გამოქვეყნებულ ინფორმაციას მიმდინარე პროცესებზე. დღიურები ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით აღწერს საქართველოში განვითარებულ ისტორიულ მოვლენებს. დ. შალიკაშვილი პარალელურად რეფლექსირებს იმ ამბებზე, რომლებიც აზერბაიჯანსა და სომხეთში ხდება. ამკარაა, რომ ამის მიხედვით იცვლება თურქეთში მყოფი ქართული დელეგაციის განწყობილებაც და ამოცანებიც. ჩანაწერებში კარგად ჩანს ბოლშევიკების დაუნდობელი ბუნება, ქართველი ერისთვის მოწყობილი ტერორი, ხალხის წინააღმდეგობა და ბრძოლა „ბარბაროსების“ წინააღმდეგ (შალიკაშვილი 1973: 159).

დიმიტრი შალიკაშვილის დღიურები სიმონ მდივნის საკმაოდ შთამბეჭდავპორტრეტსხატავს. საქართველოს სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის წევრი, თავისუფალი სომხეთის რესპუბლიკის ყოფილი პირველი ელჩი წარმოსდგება, როგორც გონიერი და გაწონასწორებული დიპლომატი, რომელიც კარგად ხედავს საქართველოს მაშინდელ მდგომარეობას, ზედმიწევნით სწორად ესმის ევროპისკენ სვლის სასიცოცხლო მნიშვნელობა დემოკრატიული სახელმწიფოსთვის, საქართველო-თურქეთის მჭიდრო ურთიერთობის როლი მეზობელი ხალხების დაახლოების საქმეში.

დღიურები მრავალ საგულისხმო ეპიზოდს ასახავს, მათ შორის ენობრივი კომუნაციის დეტალებსაც. როგორც ირკვევა, მიუხედავად იმისა, რომ სიმონ მდივანმა იცოდა ფრანგული ენა, ვერ წარმოთქვამდა ვრცელ სიტყვებს, რის გამოც შეხვედრებზე გამოდიოდა ქართულად, ხოლო ფრანგულად თარგმნიდა არისტო ჭუმბაძე, თურქულად კი – ქართული წარმოშობის ადგილობრივი მოხელეები, ზოგჯერ თურქეთის საგარეო მინისტრსაც უწევდა თარჯიმნობის შეთავსება.

მოგზაურობის სირთულეებს კარგად აჩვენებს ის ფაქტი, რომ ანგორამდე ჩასასვლელად საქართველოს დელეგაციას 35 დღე დასჭირდა. აღსანიშნავია, რომ სადგურზე საგარეო საქმეთა წარმომადგენელი და საგარეო საქმეთა მინისტრის ვაჟი შევქეთ-ბეი ხვდებან (შალიკაშვილი 1973: 144), რაც უდავოდ პატივისცემის გამოხატულებაა. ქართული დელეგაცია მხოლოდ 1921 წლის 2 თებერვალს ახერხებს თურქეთის საგარეო კომისრისათვის რწმუნებულების სიგელის გადაცემას, ოფიციალური ცერემონიალი კი 8 თებერვალს იმართება თურქეთის რესპუბლიკის დამფუძნებლის – მუსტაფა ქემალ ათათურქის (ქემალ-ფაშას) მოუცლელობის გამო.

ჩანაწერებმა კარგად შემოინახა როგორც ქართული დელეგაციის სამზადისი, ისე უშუალოდ შეხვედრის დეტალები. ს. მდივანს რწმუნების სიგელის ჩაბარების დროს წარმოსათქმელი საპასუხო სიტყვა წინასწარ ქართულად დაუწერია და შემდეგ ყველას ერთად უთარგმნიათ ფრანგულად (შალიკაშვილი 1973: 147). შეხვედრისას ქემალ-ფაშას ადიუტანტი ყოფილა დიდი ხნის წინ თურქეთში საცხოვრებლად წასული აფხაზი ანჩაბაძე, რომელიც ვერ ლაპარაკობდა აფხაზურად. შეხვედრას ქართული მისიის ხუთი წევრი დასწრებია: სიმონ მდივანი, გენერალი ერისთავი, არისტო ჭუმბაძე, ემუხვარი და თავად შალიკაშვილი, თურქეთის მხრიდან კი ყოფილან: ქემალ-ფაშა და იკმეტ-ბეი, კანცელარიის დირექტორი, რომელიც ამავე დროს თურქულიდან თარგმნიდა ქემალ-ფაშას ტექსტს. მხარეებს, არსებული წესის შესაბამისად, ერთმანეთისთვის გადაუციათ წარმოსათქმელი სიტყვის ასლები და პირდაპირ შესდგომიან საუბარს, რომელიც, როგორც ირკვევა, სამ ენაზე მიმდინარეობდა. მდივანი ლაპარაკობდა ქართულად, ფრანგულად თარგმნიდა არისტო ჭუმბაძე, ხოლო ფრანგულიდან თურქულად კანცელარიის დირექტორი. მუსტაფა ქემალიც ფრანგულად ცუდად ლაპარაკობდა თურმე, რის გამოც იკმეტ-ბეი ზოგჯერ აჩერებდა მას და თავიდან თარგმნიდა შემდეგ. დ. შალიკაშვილის ჩანაწერების მიხედვით, შეხვედრაზე საგრძნობი ყოფილა, რომ ქემალ ათათურქი შეხვედრას მნიშვნელოვნად თვლიდა.

დღიურში საკმაოდ დაწვრილებითაა აღწერილი სხვა ნიუანსებიც. ქემალ-ფაშას კაბინეტი საკმაოდ კარგი, „ანგორისათვის ძვირფასად“ მოწყობილი ოთახი ყოფილა. „ქემალ-ფაშა საშუალო ტანის კაცია. გამხდარი სახისა ნაზი და საინტერესო ხაზებით. შეკრეჭილი ულვაშები. ჭკვიანი სახე, ნებისყოფის მაჩვენებელი. აცვია კარგად ვიზიტკა. ს. მდივანი და ჭუმბაძეც ვიზიტკაში არიან“ (შალიკაშვილი 1973: 149), აქვე შენიშნავს იმასაც, რომ შეხვედრა საათსა და 15 წუთს გაგრძელდა, რომ გაუმასპინძლდნენ ყავითა და პაპიროსით.

ცალკეული ტექსტების გარდა, დღიურებში ფიქსირებულია ამ შეხვედრის საერთო სულისკვეთება, აქცენტები, რომელიც საქართველოს დამოუკიდებლობასთან ერთად შეეხება თურქეთისა და კავკასიის გამძლიერების აუცილებლობას. დ. შალიკაშვილის ჩანაწერის მიხედვით, სიმონ მდივანი ხაზს უსვამს, რომ 117 წლის განმავლობაში ცარიზმის უღლის წინააღმდეგ მებრძოლმა დამოუკიდებელმა საქართველომ კარგად იცის თურქეთის მოკავშირეობის მნიშვნელობა მთლიანად კავკასიისთვის (შალიკაშვილი 1973: 149), ხაზგასმულია ქემალ ათათურქის მოსაზრება, რომ საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის პროგრამა და მოღვაწეობა ჰგავს თურქეთის ეროვნული ყრილობის პროგრამას, რასაც კარგი სამსახურის გაწევა შეუძლია, აქვეა ს. მდივანის მინიშნება, რომ დამოუკიდებლობის საკითხში საქართველოში სხვა პარტიებიც საერთო პოზიციაზე იმყოფებიან (შალიკაშვილი 1973: 149), – აღნიშნულ საკითხში ერთიანობაზე ასეთ ხაზგასმას, როგორც ჩანს, უნდა გაემყარებინა საქართველოს პოზიციები.

ჩანაწერებში საგანგებოდაა მინიშნებული, რომ შეხვედრისას აქცენტირებული იყო ორივე მხარის მიერ გულწრფელობაზე დაფუძნებული

ურთიერთობა, მაგრამ დ. შალიკაშვილი აქვე საყვედურით წერს: „მთელი საუბრის განმავლობაში ერთჯერაც არ იქნა ნახსენები რუსეთის სახელი. იმის და მიუხედავად, რომ ორივე ლაპარაკობს, წინააღმდეგი ვართ საიდუმლო დიპლომატიისაო, ჩანს, მის წესებს ასრულებენ“ (შალიკაშვილი 1973: 150), – რაც სავსებით გასაგებია მაშინდელი ისტორიული კონტექსტის გათვალისწინებით. ჩანაწერებში არაერთხელ კულტივირდება კავკასიის კონფედერაციის იდეაც, დ. შალიკაშვილი ვარაუდობს, რომ თავად ს. მდივანიც მხარს უჭერდა ამ იდეას. რა თქმა უნდა, ისტორიული პერიპეტეების ანალიზი არ წარმოადგენს ამ სტატიის მიზანს, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ჩანაწერები კარგად აჩვენებს საქართველოს მდგომარეობის სიმყიფეს; ქართულ წარმომადგენლობას არ აქვს ილუზია, რომ საერთაშორისო ვითარების კვალდაკვალ თურქეთის დამოკიდებულება უცვლელი დარჩება (შალიკაშვილი 1973: 150) და კარგად გრძნობს ქვეყნის გარეთ მიმდინარე საერთაშორისო მოვლენებით საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს არსებობის განსაზღვრულობას.

ასეთი მძიმე ფონის მიუხედავად, ის ფაქტი, რომ ქართული დელეგაცია საგანგებოდ დააყოვნეს ესკეშირში, რომ საელჩოს შენობა შესაფერისად მოემზადებინათ (გამოყოფილი ჰქონდათ კარგად მოწესრიგებული პატარა სააგარაკო სახლი ახალი ავეჯით, ჰყავდათ მოსამსახურეებიც (შალიკაშვილი 1973: 144), რომ შეხვედრიდან მობრუნებულებს უკვე უფლება ჰქონდათ მისიის თავზე აღემართათ დროშა და გამოეკიდათ გერბი, მაინც უტოვებდათ იმედს, რომ შეძლებდნენ წარმომადგენლობის უმთავრესი მიზნის განხორციელებას: საზღვრების დადგენას, მოწესრიგებას, ფაქტობრივ მდგომარეობასა და 1918 წლის საზავო ხელშეკრულებას შორის არსებული ცვლილებების იურიდიულად გაფორმებას.

დღეს, როდესაც უკვე მეტ-ნაკლებად განსჯილია ამ პერიოდის მოვლენები და ფაქტები, დღიური კიდევ უფრო დიდემოციურ ზემოქმედებას ახდენს საქართველოს დელეგაციის „განწირული სულისკვეთების“ ყოველდღიური აღნუსხვით, დელეგაციისა, რომელსაც ინფორმაციის მისაღებად ტელეგრაფებში ღამის გათენება უწყევდა „მავთულების“ შეფერხების გამო.

შეიძლება ითქვას, რომ დღიურის ერთ-ერთი ყველაზე ამაღელვებელი ნაწილია 14 მარტის ჩანაწერი, რომელიც შეეხება ბოლშევიკების მიერ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მისიის გაუქმებასა და ანგორაში საქართველოს წარმომადგენლის სტატუსის საბჭოთა რუსეთის წარმომადგენელ ბუდუ მდივანისათვის გადაცემას. „ეს პირველი ამბავია ანგორაში წარმომადგენლობის შეცვლის შესახებ. ყველამ იცის ორივე წარმომადგენლის გვარია მდივანი და ორივენი ძმანი არიანო. გაზეთი ამას ირონიით იხსენიებს“ (შალიკაშვილი 1973: 167), – მრავალმნიშვნელოვნად შენიშნავს დ. შალიკაშვილი.

დიმიტრი შალიკაშვილის ტექსტში რამდენჯერმე ჩნდება ბუდუ მდივანის გვარი. აღნიშნულია ქართული მისიისა და ბუდუ მდივანს შორის კომუნიკაციის შესახებაც. დელეგაციის ერთ-ერთი წევრი, ქარცივაძე, სიმონის დავალებით რამდენიმეჯერ შეხვედრია ელჩის ბოლშევიკ ძმას, რის შემდეგაც სამინისტროში დეპეშაც გამოუგზავნიათ, მაგრამ

შეხვედრებისა და დეპუტის შინაარსი დ. შალიკაშვილისათვის სადუმლოდ დარჩენილა (შალიკაშვილი 1973: 158), 4 მარტის ჩანაწერი იტყობინება, რომ ქემალ-ფაშამ მიიღო ბუდუ მდივანი, რაც სიმონ მდივანს სამართლიანად აფიქრებინებს, რომ „თურქებმა უკვე გამოარკვიეს თავისი პოლიტიკა ევროპისა და რუსეთის მიმართ და ახლა შეუძლიათ მდივანს გარკვეული პასუხი მისცენო“ (შალიკაშვილი 1973: 160), – წერს დ. შალიკაშვილი.

საკმაოდ მშრალად აღწერილი ეს ფაქტები საქართველოს ტრაგიკული ისტორიის ფურცლებია. ტრაგიკული და დრამატულია ეს ამბავი თავად ძმებ მდივანებისთვისაც. ისინი ერთსა და იმავე, 1937, წელს აღესრულნენ. ეს თარიღიც სიმბოლურია. სიმონი ემიგრაციაში გარდაიცვალა, პატივით დაკრძალეს ლევილის სასაფლაოზე, როგორც სახელმწიფო მოღვაწე. მის დაკრძალვას დაესწრო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის სრული შემადგენლობა ნოე ჟორდანიას ხელმძღვანელობით, ქართველი და უცხოელი მეგობრები, დარჩა ოთხი ქალიშვილი (შარაძე 1993: 31-38), ხოლო ბუდუ საქართველოში დახვრიტეს, დახვრიტეს მისი შვილებიც (მდივანი 2025; მდივანი 2025ა).

დ. შალიკაშვილის „ანგორა...“ ფართო თვალსაწიერის მქონე ტექსტია. ეს უკანასკნელი მრავალ საგულისხმო შრეს მოიცავს, უმთავრესი ამბის პარალელურად ავტორი აკვირდება გარემოს, ამჩნევს დეტალებს, იშველიებს სხვათა მოსაზრებებს, რომ უფრო სარწმუნო გახადოს ის, რაზეც მოუთხოვს მკითხველს.

ერთ-ერთი მთავარი პლასტი, რომელიც პირველივე ფურცლებიდან იკვეთება, ბოლშევიკების მიმართ დამოკიდებულებაა. დ. შალიკაშვილი აღწერს 30 დეკემბერს ტრაპიზონის სამოქალაქო გუბერნატორის სასახლეში გამართულ მასპინლობას, რომელზეც ერთმანეთს ახალგაზრდამეტად მორიდებულად მიულოცა გუბერნატორს თურქეთის ახალი სახელმწიფოს დაარსების წლისთავი. „ორი წუთი იჯდა, მერმე თავი დაუკრა ყველას, რაღაც წაილულლულა „ამხანაგების“ შესახებ და წავიდა თავის თარჯიმანთან ერთად. მისი წასვლის შემდეგ ყველას ღიმილი მოუვიდა და დაიწყეს ხუმრობა“ (შალიკაშვილი 1951: 127), – სხვებთან ერთად ირონიზირებს დ. შალიკაშვილი. ამ მრავლისმთქმელი გროტესკით ჩანაწერში ბოლშევიკური რუსეთის წარმომადგენლის გაუბედაობასა და სიმორცხვეზე აქცენტი, ბუნებრივია, მიზანმიმართულად კეთდება.

უნდა ითქვას, რომ ბოლშევიკური რუსეთის რეცეფცია დღიურების საგულისხმო ნაწილია. ბოლშევიკებთან დაკავშირებული ეპიზოდები მთელ ტექსტშია გაფანტული და რეფლექსირებული. ბედის ირონიით სამსუნში საქართველოსა და ბოლშევიკური რუსეთის მისიები ერთსა და იმავე სასტუმროში აღმოჩნდნენ დაბინავებული. აღსანიშნავია, რომ ანგორას მიმავალი რუსული მისიის მეთაურიც აფხაზი ეშბა ყოფილა.

მიუხედავად იმისა, რომ ქემალისტური თურქეთი და ბოლშევიკური რუსეთი გაერთიანდა ანტანტის ქვეყნების წინააღმდეგ, ასევე, როგორც თურქი ნაციონალისტებისათვის, ისე რუსი ბოლშევიკებისათვის ერთნაირად მისაღები აღმოჩნდა მსოფლიო პროლეტარიატის რევოლუციის სახელით „იმპერიალიზმის“ წინააღმდეგ ბრძოლა, ძალზე აშკარაა ბოლშევიკების მიმართ უარყოფითი დამოკიდებულება თურქეთში. ამ

მოგზაურობას დაწყებიდან დასრულებამდე გასდევს კონკრეტული ამბები, რომლებიც აირეკლავს თურქების ანტიპატიას ბოლშევიკების მიმართ. „უცნაური მდგომარეობაა. ბოლშევიკები ქემალისტების მოკავშირენი არიან, მაგრამ მათ თურქები პატივით არ ეპყრობიან (...). მათ ყველგან დაბრკოლებებს უქმნიან. ბეჟირ-ბეი (თურქეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი – ნ.კ.) მუდმივ ჩვენთან ზის სალონში, სადაც უშვებენ ან მის, ან ჩვენ ხალხს მხოლოდ. ჩვენს შორის საუკეთესო განწყობილებაა. ბოლშევიკები თავის ოთახებში სხედან და მხოლოდ სასადაილოდ მოდიან საერთო დარბაზში“ (შალიკაშვილი 1951: 127), – ეს პასაჟი მკაფიოდ აჩვენებს, რომ კონკრეტული ვითარების გამო გაჩენილი საერთო ინტერესები ვერ წარმოშობს ადამიანურ კეთილგანწყობას და ეს უკანასკნელი გაცილებით ღრმა ფენომენია.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს პირველი რესპუბლიკის ბედი ბოლშევიკური რუსეთის აგრესიამ გადაწყვიტა, ავტორი ცდილობს დარჩეს ობიექტურ მთხრობელად. ნიშანდობლივია, რომ დ. შალიკაშვილი რუსულ ბოლშევიზმთან დაკავშირებით მხოლოდ საკუთარი შთაბეჭდილების საფუძველზე არ გვიამბობს, ის ყურადღებას ამახვილებს თურქეთში მყოფი ამერიკული და ევროპული მისიების წარმომადგენლების განსხვავებულ დამოკიდებულებაზე: ამერიკელს მიაჩნია, რომ ბოლშევიზმი გავლენას ახდენს თურქეთის მოსახლეობაზე, ფრანგი მოხელე კი თვლის, რომ ვერ ახდენს. თავად დ. შალიკაშვილიც ფიქრობს, რომ თურქეთში „ნიადაგი ბოლშევიზმისათვის ჯერ საკმაოდ მომზადებული არაა“ (შალიკაშვილი 1951: 127). ამგვარი ფრაგმენტებიდან კარგად ჩანს რუსული ბოლშევიზმის საერთაშორისო რეზონანსი.

თურქეთში ბოლშევიკებისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება მაშინდელი ხელისუფლების მიერ გადადგმული რადიკალური ნაბიჯებითაცაა გამყარებული დ. შალიკაშვილის ჩანაწერებში. ნათქვამია, რომ მთავრობამ დაკეტა ანგორაში გამომავალი კომუნისტური გაზეთი, ხოლო სამთავრობო გაზეთში „ენინონ“ რელიგიის მინისტრის განცხადება – „კომუნიზმი ეწინააღმდეგება მუსულმანურ რელიგიას და მისი მოქადაგნი არ იცნობენ მაჰმადიანური სარწმუნოების მთავარ დებულებებს“ (შალიკაშვილი 1973: 146) – აშკარად აჩვენებს კულტურულ შეუთავსებლობას, მაგრამ ბოლშევიკთა მიზანდასახულ ბრძოლასაც არანაკლებ უსვამს ხაზს, რაც ბოლშევიკების მიერ საზოგადოებრივი აზრის შედეგად მიღებულ გადაწყვეტილებაში ცხადად აისახება. „(...) კომუნისტურმა პარტიამ დაადგინა, შეწყვიტოს აქტიური მუშაობა და ეს მით დაასაბუთა, რომ თურქეთი იბრძვის თავისი დამოუკიდებლობისათვის თავისუფლების მტრების წინააღმდეგ და ამ ბრძოლაში მოსახლეობის ყველა კლასის გაერთიანებაა საჭირო“ (შალიკაშვილი 1973: 146), – წერს დ. შალიკაშვილი. ასეთი გადაწყვეტილება შესაძლოა სულაც არ იყო ნაკარნახევი მხოლოდ ნაციონალური მიზნებით და ბოლშევიკების მიმართ ხალხის აგრესიის (ამის მაგალითიც არაერთია ტექსტში) შესამცირებლადც გადაიდგა, მით უფრო, რომ მაშინდელი თურქეთის ეროვნულ ყრილობაში „კომუნისტური იერის“ მხოლოდ ოცი წევრი ყოფილა, უმრავლესობას კი „კომუნიზმის სასტიკი მოწინააღმდეგეები“ წარმოადგენდნენ (შალიკაშვილი 1973: 146), როგორც მიუთითებს დღიურების ავტორი.

დ. შალიკაშვილი დაუფარავად საუბრობს ბოლშევიკების მიმართ თურქეთში არსებულ განსხვავებულ დამოკიდებულებაზეც, რაც უმთავრესად ჩვეულებრივი ადამიანების შეხედულებებში ვლინდება. ბოლშევიზმი ზემოქმედებდა ღარიბ მოსახლეობაზე და ამ ფაქტს არც ქართველი ოფიცერი უარყოფს. ის წერს ერთ მექისეზე, რომელიც ელოდა ბოლშევიკებს. „მე ღარიბი კაცი ვარ და ბოლშევიკებისაგან მივიღებ ყველაფერს, რაც მჭირდება!“ (შალიკაშვილი 1953: 216), – ესაა მისი მოლოდინის მიზეზიც და მიზანიც. ჩანაწერები მოსახლეობის ზოგადად მომავლის მიმართ გაჩენილ ნიჰილიზმსაც აირეკლავს. ამერიკელებთან მძლოლად მომუშავე ყოფილი რუსი ოფიცრის თქმით, „უბრალო ხალხი გულგრილად უცქერის ქემალისტურ მოძრაობასაც და ბოლშევიზმსაც. მას აინტერესებს მხოლოდ ყოველდღიური საკითხები ცხოვრებისა და კვებისაო“ (შალიკაშვილი 1953: 216), – წერს დ. შალიკაშვილი, რითაც კარგად აჩვენებს იმ პერიოდის თურქეთში არსებულ მძიმე ისტორიულ თუ სოციალურ ვითარებას.

დ. შალიკაშვილის დღიურები საგულისხმოა იმითაც, რომ ქემალისტური თურქეთის პირველი საგარეო საქმეთა მინისტრის, მოსკოვში თურქეთის დელეგაციის პირველი ხელმძღვანელის – ბექირ-სამი ბეის საკმაოდ დასამახსოვრებელი პორტრეტი იხატება. მკითხველის ყურადღებას ამ მოგზაურობის დასაწყისშივე იქცევს. საქართველოს დელეგაციისა და მინისტრის გზა ბათუმშივე იკვეთება. მოსკოვიდან თურქეთში მიმავალი მინისტრისათვის ბათუმში მოწყობილ საზეიმო დახვედრასა და გულთბილ მასპინძლობას საკმაოდ დეტალურად აღწერს ქართველი ოფიცერი. ნიშანდობლივია, რომ ის ყურადღებას ამახვილებს თურქი მინისტრის წარმომავლობასა და განათლებაზე. „ბექირ-სამი-ბეი შვილია თავის დროზე განთქმული გენერალი კუნდუხოვისა, რომელიც კავკასიიდან თურქეთს გადასახლდა. მან განათლება საფრანგეთში მიიღო. ერთ ხანს იმყოფებოდა თურქულ საელჩოში პეტერბურგს, მერმე გუბერნატორად ტრიპოლისში და ტრაპეზუნდში. იგი სავსებით კულტურული კაცია, რაც თურქეთში მგონი იშვიათია“ (შალიკაშვილი 1953: 215), – წერს დ. შალიკაშვილი, რომელიც აქცენტს მისი შვილის ევროპულ განათლებაზეც აკეთებს. ზოგადად, ბექირ-ბეის გონიერ და ნიჭიერ ადამიანად მოიხსენიებს, რომელსაც ძალიან შეჰყვია ქართული დელეგაცია (შალიკაშვილი 1973: 143), მით უფრო, რომ ის თავისი ანტიბოლშევიკური განწყობითაც გამორჩეული ყოფილა. აღნიშნულია, რომ ხელიდან არ უშვებდა შემთხვევას, ბოლშევიკების წინააღმდეგ ელაპარაკა და მსმენელებზეც დიდ შთაბეჭდილებას ახდენდა. აღსანიშნავია, რომ ბექირ-ბეის გავლენით თავად დ. შალიკაშვილსაც კი ერთი დაინტერესებული გერმანელი ინჟინრისათვის „ანტიბოლშევიკური მოხსენება“ წაუკითხავს (შალიკაშვილი 1973: 141, 144). ბექირ-ბეი ქართველი ოფიცრის ჩანაწერების ერთ-ერთი გამორჩეული და დასამახსოვრებელი პერსონაჟია.

უნდა ითქვას, რომ დღიურებში მრავლადაა თურქეთის პოლიტიკურ ცხოვრებასა თუ უშუალოდ ბექირ-ბეის შეხედულებების ამსახველი ისტორიები. მათში ნათლად გამოსჭვივის არა მხოლოდ მინისტრის, არამედ საერთო განწყობა ბოლშევიკების მიმართ, თუმცა ნათელია

ისიც, რომ მიუხედავად ამგვარი დამოკიდებულებისა, მიუხედავად იმისა, რომ ქართულმა მისიამ ანგორაში კარგი შთაბეჭდილება დატოვა „განსაკუთრებით ბოლშევიკებთან შედარებით“ (შალიკაშვილი 1973: 146), რაც არ უნდა ირონიულად ჟღერდეს ეს შედარება, მოვლენები განწყობის შესაბამისად არასოდეს ვითარდება და ამ მხრივ გამონაკლისი არც ქართული დელეგაცია აღმოჩნდა. დ. შალიკაშვილი ზედმიწევნით აცნობიერებს, რომ სიმპატია-ანტიპატიას არავითარი მნიშვნელობა არ ექნება ბექირ-ბეისა თუ, ზოგადად, თურქეთის მხრიდან მიღებულ გაწყვეტილებებში.

„ანგორას“ გამოკვეთილად გასდევს მუჰაჯირი ქართველების თემა. მთელ ტექსტში მათთან დაკავშირებული არაერთ საგულისხმო ეპიზოდია გადმოცემული, თვალში საცემია ქართული წარმომავლობის თურქების სიმრავლე ანგორისაკენ მიმავლების გზაზე. ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ თურქ ჩონოსნებთან საქართველოს დელეგაციის თარჯიმნები უმეტესად ქართველი მუსულმანები არიან, რომელთაც ქართული ცუდად იციან, მაგრამ, როგორც დ. შალიკაშვილი აღნიშნავს, „ყველაფერი აინტერესებთ, რაც საქართველოში ხდება“ (შალიკაშვილი 1973: 138). მოწოდებულია ინფორმაცია, რომ იმ დროისათვის ბევრი ქართველი ცხოვრობდა ბრუსში, ხოლო ესკემირში ქართველები არ ყოფილან, თუმცა სწორედ აქ შეხვდნენ „ქართველ-აჭარელ“ ჟანდარმს, რომელიც კარგად ლაპარაკობდა ქართულად (შალიკაშვილი 1973: 143).

დღიურში ერთი საგულისხმო პლასტია მუსულმან ქართველებთან დაკავშირებით. მიუხედავად იმისა, რომ მუსულმანმა ქართველებმა ქართულიც ცუდად იცოდნენ და სარწმუნოებაც სხვა ჰქონდათ, სულიერად ისინი არ იყვნენ დაშორებული თავიანთ ისტორიულ სამშობლოს, რაზეც კარგად მეტყველებს სოფელ შეკალში მდგარი ბატალიონის მეთაურის, წარმოშობით ქობულეთელი იმნაძის სიტყვები, რომ მუსულმანი ქართველების საქართველოსკენ შემობრუნება სავსებით შესაძლებელია. ეს რომ ერთეული შემთხვევა ყოფილიყო, ფაქტობრივად, თურქი მოხელე, რომელიც თავადაც ქართულად ცუდად ლაპარაკობდა, ვერ ისაუბრებდა მუსულმან ქართველებში შენარჩუნებულ ნაციონალურ იდეალებზე. „მან თქვა: ეროვნული იდეა მუსულმანებში, ქართულ მუსულმანებში სჭარბობსო ახლა სარწმუნოებრივს და თუ მკაცრ ზომებს არ მიიღებენ და ყველაფერი თანდათანობით გაკეთდება, ძალიან ადვილად შეიძლება მუსულმანური ნაწილის საქართველოსთან შეერთებაო“ (შალიკაშვილი 1973: 136), – ამ აქცენტით სამომავლო განვითარების შესაძლებლობას უსვამს ხაზს დ. შალიკაშვილი, რომელიც საგანგებოდ მიაჩნებდა იმასაც, რომ იმნაძეს განათლება გერმანიაში აქვს მიღებული და კულტურული კაცია, რაც ძალზე ნიშანდობლივი დეტალია.

დღიური შალიკაშვილი ცალმხრივად არც ერთ საკითხს არ უყურებს, არ ალამაზებს ფაქტებს. რეალობაა, რომ ქართველები ყოველთვის კარგ ამბებთან არ არიან დაკავშირებული. ასე მაგალითად, ტოკატსა და ამასიას შორის მოქმედ ავაზაკთა გუნდის ბელადი ყოფილა „ქართველი (მეგრელი), რომელსაც კომისარი მოუკლავს და თურქეთს გამოქცეულა“ (შალიკაშვილი 1973: 138), – წერს ქართველი ოფიცერი.

ჩანაწერები საგულისხმოა იმ თვალსაზრისითაც, რომ ავტორი წინა პლანზე წამოსწევს თურქეთში ევროპეიზაციის პროცესის ნიუანსებს. ეს შეეხება როგორც მასწავლებლების, მოხელეებისა თუ სამხედროების ჩაცმულობასა, ისე ევროპაში მიღებულ განათლებაზე აქცენტებს. ამ პროცესის უტყუარ დასტურად არის მოწოდებული ამერიკული და ევროპული მისიების წარმომადგენლებთან დაკავშირებული მოგონებები, განსაკუთრებით ამერიკელ მოხელეებთან შეხვედრები. გარდა იმისა, რომ ისინი საკმაოდ ღია, თავისუფალ ადამიანებად არიან დახასიათებული, ქართულ დელეგაციასაც დიდ დახმარებას უწევდნენ თურმე (ამერიკელებმა ქართველებს უფლება მისცეს, ესარგებლათ მათი ავტომობილებით, სადაც კი ნახავდნენ (შალიკაშვილი 1973: 137). ამერიკული განყოფილებებისა და იქ მომუშავე ამერიკელების შესახებ საგანგებოდაა აღნიშნული, როგორც კულტურულ საზოგადოებაში ყოფნის შესაძლებლობასა და ამ შესაძლებლობით მიღებული სიამოვნებაზე.

„ანგორას“ კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი აქვს და ეს ასპექტი ყველაზე მეტად გამოკვეთს ავტორს, როგორც ნიჭიერ მთხრობელს. მისი დაკვირვებული თვალი არ ხედავს მხოლოდ ლანდშაფტის თავისებურებებს, გარეგნულ ნიშნებს, არამედ სწვდება კულტურულ და ეთნოგრაფიულ კონტექსტს, რაც ამასთანავე ავტორის კარგ განათლებასაც ამჟღავნებს.

შთამბეჭდავია დ. შალიკაშვილის თვალით დანახული ქალაქი ტოკატი. „ქალაქში შესვლა ღამით ლამაზი იყო. პირველად გავიარეთ ქვიტკირიანი ბაღების გასწვრივ, მცირე შენობებით; მერმე შევედით მაღალი სახლებით ჩამწკრივებულ, აზიურ ქუჩებში. სინათლე არაა. ანათებს მხოლოდ ჩვენი ავტო. მგზავრები არ არიან; ხანდახან წაგვაწყდება პოლიციელი, რომელიც სტვენით გვაცილებს; თითქოს მოხვდით ზღაპრული ძილის სამეფოში. ეს ზღაპარი საუკეთესო დამახასიათებელია თურქებისათვის, რომელიც სხვა არა არის რა, გარდა მძინარე, უფრო სწორედ, მკვდარი სამეფოსი“ (შალიკაშვილი 1973: 137), – ასეთ მეტაფორიზაციას ავტორი ფართო ისტორიული რაკურსით ავრცობს და შემდეგნაირად ხსნის: „ეს საუკეთესო სოფლები, რომლებიც ჩვენ ვნახეთ, ბერძნებისა იყვნენ და არა თურქებისა, იმის მიუხედავად, რომ თურქებს ყოველგვარი უპირატესობა აქვთ, განათლებული და კულტურული ხალხის დიდ პროცენტს შეადგენენ არა თურქები, არამედ კავკასიელი მთიელი, ალბანელები, სომხები, ბერძნები“ (შალიკაშვილი 1973: 137), – დასძენს შალიკაშვილი, რომელიც არა მხოლოდ საკმაოდ ღრმად ხედავს თურქეთის მაშინდელ რეალურ ყოფას, არამედ დასამახსოვრებელი ხატებითაც აღიქვამს: „თურქთს შეეძლო გაეკეთებინა ღერბად ასეთი სურათი, რომელსაც ჩვენ აქვხედავთ – თურქი მჯდარი პატარა ვირზე, რომელსაც იგი მიაჩაქჩაქებს შიშველი ფეხის წაკვრით. უცნაური ვითარებაა. თურქები თითქოს ახალგაზრდა ერია, მდიდარი შერევით სხვისა სისხლისა. ერი, რომელიც ჩაესახლა ძველი, მაღალი კულტურის მხარეში; მას უნდა ღონე და უნარი ჰქონოდა განევითარებინა ეს კულტურა კიდევ უფრო ძლიერად. სინამდვილეში წინაუკმოდ გამოვიდა. მან არამც თუ მიიღო იგი, არამედ ყოველი ღონით ცდილობდა, უკანასკნელ დღემდე, ჩაეკლა იგი, მოესპო ეს კულტურა, შეგნებით თუ შეუგნებლად...“ (შალიკაშვილი 1973: 137), – მრავლისმთქმელი სიმბოლოებით დატვირთული ეს ვრცელი

ციტატები ზედმიწევნით აჩვენებს ავტორის რაკურსს და ზუსტად ასახავს ევროპისაკენ მიმავალ, თუმცა საკმაოდ მძიმე მდგომარეობაში მყოფ ქვეყნას.

დ. შალიკაშვილის ჩანაწერებმა არანაკლებ ცხოველმყოფლად შემოინახა ძველი ანკარის სურათებიც: „ქალაქი დიდი არაა. იგი დასახლებული ყოფილა სომხებით და ომის დროს გაუწმენდიათ. საუკეთესო უბანი დამწვარია. ქუჩები ვიწროა. ზოგ ადგილზე ეტლიც კი ვერ გაივლის. ქალაქი სავსებით აზიურია და საინტერესო ცოტა რამაა. გორაზე, ქალაქის შუა, ძველი, ჯერ კარგად შენახული ციხეა“ (შალიკაშვილი 1973: 145). საგულისხმოა მისი ერთი დაკვირვებაც, რომელიც ნანახსა და წაკითხულს შორის განსხვავებას აფიქსირებს: „აქაური სახლების ფანჯრები ქუჩაში გამოდის და სახლებს თვითონ არა აქვთ ყრუ კედლები, როგორც ირწმუნებიან სამოგზაურო წიგნები და რომანები“ (შალიკაშვილი 1973: 146). ერთი შეხედვით, ეს ძალზე სპეციფიკური დეტალები ასეთი ჩანაწერების მიერ შემონახული საკმაოდ ღირებული ინფორმაციაა. ზოგადად საუკუნის წინანდელი ანკარის ვიწრო ქუჩებში გადაადგილებაც არ ყოფილა იოლი, მით უფრო, რომ მზის ჩასვლისთანავე ქალაქში ეტლები აღარ მოძრაობდნენ (შალიკაშვილი 1973: 146).

საყურადღებოა დაა გადმოცემული ქალაქ ესკემირის თავისებურებებიც, სადაც შეხვდნენ მწერალ ქალს – ჰალიდე ედიბ ადივარის. „(...) პირველი მგოსანი ქალი და პირველი თურქი ქალი, რომელიც უჩადროდ ვნახე. ხალილ-ედიბ ორმოცი წლისა იქნება. ძალიან შეღებილია“ (შალიკაშვილი 1973: 142), – ჩაუწერია თავის დღიურში ემანსიპაციის მომხრე პირველ თურქ მწერალ ქალთან დაკავშირებით ქართველ ემიგრანტს.დ. შალიკაშვილი ზოგადად არაერთხელ შენიშნავს, რომ თურქი ქალები, ევროპული ჩაცმულობის მიუხედავად, ჩადრს მაინც ატარებდნენ.

ავტორის დეტალიზებულ თხრობაში საკმაოდ გილს იჭერს მგზავრობის სირთულეები (გაუვალი ტალახით დაფარულ გზაზე მანქანებისათვის მიწოლაც კი უხდებოდათ ზოგჯერ (შალიკაშვილი 1973: 131, 136, 173). როგორც ირკვევა, ტექნიკური წინააღმდეგობები ხშირად იჩენდა თავს საქართველოს მთავრობასა და მისიას შორის ინფორმაციის მიწოდების მხრივაც. დღიურებში თანდათან იზრდება წუხილი საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროსგან გადმოგზავნილი ცნობების სიმცირისა და ბუნდოვანების გამო, რაც, ფაქტობრივად, გზას უჭრიდა დემოკრატიული საქართველოს წარმომადგენლობას თურქეთიდან მიეწვდინა ხმა ევროპისათვის.

ეს დღიურები ინახავს სასოწარკვეთილებასაც საქართველოს ოკუპაციის გამო, ცხადყოფს, რომ საქართველოს მისია, უშუალოდ სიმონ მდივანი, მცდელობას არ აკლებს, რამე გადაწყვეტილება იქნეს მიღებული საქართველოს სასარგებლოდ, შექმნილ და შეცვლილ ვითარებაში ელჩი საუკეთესო გამოსავალს რუსეთისა და თურქეთის ინტერესების დაბალანსებაში ხედავს. ისინი ერთმანეთს აწონასწორებენო, მხოლოდ ერთის ხელში დარჩენა დალუპავს საქართველოსო (შალიკაშვილი 1973: 164), მაგრამ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ბედი უკვე გადაწყვეტილი იყო. დღიურები სრულდება ფრაზით: „ყველაფერი კარგად

იქნება. ოლონდ რწმენამ იცოცხლოს...“ (შალიკაშვილი 1973: 173), რაც ნიშნავს, რომ ქვეყნის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის მორიგი ეტაპი დასრულდა მხოლოდ.

ტრაგიკული მოვლენების მონაწილე თანამედროვის ჩანაწერები სხვა არაერთ საგულისხმო პლასტსაც შეიცავს, მასში ცოცხლდებიან ისტორიული პირები თუ რიგითი ადამიანები, აღდგება მშრალი ფაქტების მიღმა არსებული რეალიები, ზოგჯერ რეკონსტრუირდება დიალოგებიც კი, იუმორით რომ გადმოცემს დიდ გასაჭირს. სწორედ ასეთი პასაჟებით იქმნება ემოციური კავშირი წარსულთან, რაც ამ უკანასკნელს ჩვენი მეხსიერების განუყოფელ ნაწილად აქცევს.

დასკვნა

დიმიტრი შალიკაშვილის დღიურები წარმოადგენს მრავალმხრივ საგულისხმო ტექსტს. ისპირველიდემოკრატიულირესპუბლიკისისტორიის განუყოფელი ნაწილია ავტორისა თუ სხვა პერსონაჟების თავგადასავლით, არაჩვეულებრივად აღადგენს XX საუკუნის დასაწყისის საერთაშორისო ატმოსფეროს, პატარა მებრძოლი ქვეყნის საბედისწერო დამოკიდებულებას სხვა სახელმწიფოთა ინტერესებზე. ამასთან, არანაკლებ მნიშვნელოვანია როგორც მემუარული ჟანრის ნაწარმოები, რომელიც ავლენს ავტორის სტილისათვის დამახასიათებელ არაერთ მარკერს – ოსტატურად დახატული ისტორიულ პირთა პორტრეტები, გამოკვეთილი პიროვნული შტრიხები და სხვ. სტუმარმასპინძლობის, გარემოს, ჩაცმულობისა თუ სხვა დეტალების ფიქსირებით. ასევე, ნიშანდობლივი წიაღსვლებით ტექსტი საყურადღებოა კულტოროლოგიული თვალსაზრით და კარგად წარმოაჩენს დიმიტრი შალიკაშვილის ფართო თვალსაზრისსა და მასშტაბურ აზროვნებას, რის გამოც „საქართველოს წარმომადგენლობა თურქეთში 1921 წელს“ ქართული ემიგრანტული ლიტერატურული მემკვიდრეობის ერთ-ერთი საგულისხმო ნიმუშია.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

- დაუშვილი 2014:** დაუშვილი რ., ქართული ემიგრაცია ამერიკაში, თბილისი.
- მდივანი 2025:** ბუდუ (პოლიკარპე) გურგენის (გიორგის) ძე მდივანი. მოძიებულია: 20.08.2025. <https://society.iliauni.edu.ge/persons/764-budupolikarpe-gurgenis-giorgis-dze-mdivani>
- მდივანი 2025ა:** პოლიკარპე (ბუდუ) მდივანი. მოძიებულია: 20.08.2025. http://www.damoukidebloba.ge/c/news/Stalin_Lists_September_1937
- შალიკაშვილი 1972/1973:** შალიკაშვილი დ., საქართველოს წარმომადგენლობა თურქეთში 1921 წელს. ჟურნალი „კავკასიონი“, XVI-XVII.
- შალიკაშვილი 1951:** შალიკაშვილი დ., საქართველოს წარმომადგენლობა 1921 წელს თურქეთში. კრებული „მამული“, №4.
- შალიკაშვილი 1953:** შალიკაშვილი დ., საქართველოს წარმომადგენლობა 1921 წელს თურქეთში. კრებული „მამული“, №6.
- შარაძე 1993:** შარაძე გ., უცხოეთის ცის ქვეშ, წიგნი მესამე. გამომცემლობა „მერანი“, თბილისი.

შარაძე 2003: შარაძე გ., ქართული ჟურნალისტიკის ისტორია, ტომი, IV, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი.

Shalikashvili 1920-1960: Dimitri Shalikashvili writings.. Last accessed: 20.08.2025. <https://oac.cdlib.org/findaid/ark:%2F13030%2Ft229001v5>)

References and Sources

Daushvili 2024: Daushvili R., The Georgian Emigrants in the USA. Tbilisi.

Mdivani 2025: Budu (Polycarp) Mdivani. Last accessed: 20.08.2025. <https://society.iliauni.edu.ge/persons/764-budu-polikarpe-gurgenis-giorgis-dze-mdivani>.

Mdivani 2025a: Polycarp (Budu) Mdivani. Last accessed: 20.08.2025. http://www.damoukidebloba.ge/c/news/Stalin_Lists_September_1937.

Shalikashvili 1920-1960: Dimitri Shalikashvili writings. Last accessed: 20.08.2025. <https://oac.cdlib.org/findaid/ark:%2F13030%2Ft229001v5>).

Shalikashvili 1951: Shalikashvili D., Georgian Delegation to Turkey in 1921. collection “Mamuli”, №4.

Shalikashvili 1953: Shalikashvili D., Georgian Delegation to Turkey in 1921. collection “Mamuli”, №6.

Shalikashvili 1972/1973: Shalikashvili D., Georgian Delegation to Turkey in 1921. Journal “Kavkasioni”, XVI-XVII.

Sharadze 1993: Sharadze G., Under Foreign Skies, Book Three. Publishing House “Merani“, Tbilisi.

Sharadze 2003: Sharadze History of Georgian Journalism, Volume, IV, Publishing House: “Metsniereba“, Tbilisi.